

Spor Salonuna Giden Bireylerin Spor Yapma Pratikleri Üzerine Bir Değerlendirme*

An Evaluation on the Sports Practices of Individuals Going to the Gym

Cihan AKKAYA¹

Özet

Günümüzün en önemli sosyal olgularından biri olan sporun, araştırmaya değer birçok boyutu vardır. Sporun tarihsel süreçteki dönüşümü ve bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldığı, spor yapma amacına ilişkin farklılaşmalar, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi sporun sosyolojik analizinde önem kazanmaktadır. Spor alanı içerisinde aktörler/failler de etkin rol oynayabilmektedir. Kentsel yaşamın önemli faaliyet alanlarından biri haline gelen spor aktiviteleri bedensel güzellik, estetik, sağlık gibi kaygılarla veya amaçlarla sergilenen pratiklere dönüşürken; bu durum aynı zamanda sporun bir tüketim nesnesi olarak da ele alınabilmesine zemin hazırlamaktadır. Spor salonları/merkezleri her kesimden bireye hizmet veren kentsel mekânlar olarak öne çıkarken, bu salonlara giden bireylerin spor pratiklerine ilişkin farklılaşmalar bulunmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan bu çalışmada; spor yapmanın baskın nedenin sağlık olduğu bulunmuş ancak bedensel estetik ve güzellik gibi amaçların da bireyler tarafından önemli ölçüde göz önünde bulundurulduğu görülmüştür. Toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklar geçmişe oranla dönüşüme uğrarken; sosyo-ekonomik faktörlerin çok keskin sınırlarla olmasa da belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Spor, Tüketim, Toplumsal Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Statü

Abstract

Sports, which is one of today's most important social phenomena, has numerous dimensions that are worth researching. The historical transformation of sports and how it is interpreted by individuals, differentiations in the motives for exercising sports, gender relations as well as the influence of socio-economic factors gain importance in the sociological analysis of sports. Actors/subjects can also play an active role in the field of sports. Sports activities, having become one of the important activity areas of urban life, are transforming into practices that are performed based on concerns and motives such as physical beauty, aesthetics and health, which also paves the way for addressing sports as a consumption material. While gyms/sports centres come to the fore as urban places providing services for individuals from all sections of the society, there exist some differences with regard to the sports practices of individuals going to the gyms. In this study conducted by using qualitative research methods, health has been found to be the main reason for exercising sports; however, it has also been observed that motives such as physical aesthetics and beauty are highly taken into consideration by individuals. Furthermore, it has been discovered that while the differences regarding gender are transforming when compared to the past, socio-economic factors become determinant, though not with sharp limits.

Keywords: Sports, Consumption, Gender, Socio-Economic Status

¹Karabük Üniversitesi, Hasan Doğan Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Karabük, Türkiye

ORCID:

C.A.: 0000-0001-9192-3422

Corresponding Author:

Cihan AKKAYA

Email:

cihanakkaya@karabuk.edu.tr

Citation: Akkaya, C. (2021). Spor salonuna giden bireylerin spor yapma pratikleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (4): 912-926.

Submitted: 27.11.2021

Accepted: 28.12.2021

1. GİRİŞ

Spor ilk ortaya çıktığı zamanlardan günümüze kadar, toplumda değişen ve dönüşen sosyal olgular ve yapılar bağlamında önemli ölçekte dönüşüme uğramıştır. Günümüzde önemli bir uğraşı, tüketim alanı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin görüldüğü bir olgu olarak spor; sosyo-ekonomik değişkenlere göre bireyler tarafından farklı şekillerde anlamlandırılabilir. Bireyler kentsel yaşam içerisinde geliştirdikleri yaşam tarzına göre kendi boş zaman faaliyetlerini değerlendirebileceği mekânlar ararken spor salonları bu anlamda ilgi çeken mekânlar öne çıkmaktadır.

Spor ve sağlık ilişkisine verilen önemin artması, 'herkes için spor' söylemlerinin yükselmesi; bireylerde spor yapma bilincini ortaya çıkaran faktörler (baskın) olarak ele alınabilir. Ancak bireyler spor salonlarında 'sağlığı korumak' gibi ilk akla gelen amaç için spor yaparken aynı zamanda sporun kitlesel bir uğraşı olmasından da etkilenmekte, böylece sporun görünenin ötesinde anlamlara sahip bir alan olarak inşa edilmesine katkı sunmaktadır. Bedensel güzelliğe, beden fit olmasına, zayıf olmaya verilen değerin artması; bir takım estetik kaygıları da beraberinde getirmektedir. Spor da bu noktada birey için bu kaygıları giderme yolunda önemli bir araç olmakta, böylece spor yapma amacı sağlıklı olma amacının ötesine geçebilmektedir.

Sporun yaygınlaşıp geniş halk kitlelerine yayılması, onu 'her kesimi' içine alan bir tüketim pratiğine dönüştürmüştür. Geliri, eğitim düzeyi, cinsiyeti farklı olup bu bağlamda farklı sosyo-ekonomik statüye sahip bireyler, kendilerine uygun mekânlarda spor aktivitesi içinde yer almak istemektedir. Bu çalışmada toplumsal hayatın önemli alanlarından biri olarak sporun, nesnel ve öznel koşullar bağlamında üretilen bir pratik olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

2. SPOR ve TARİHSEL SÜREÇTE DEĞİŞEN ANLAMI

Sporun geniş anlamli bir olgu olarak uzun yıllardır insanlık tarihi içinde yer alması onu pek çok bilimin ilgi alanı içerisine yerleştirmiş ve "Spor Bilimleri" adı verilen geniş bir bilimsel alan ortaya çıkmıştır. Tıbbi, iktisadi, hukuki, idari, siyasi, dini, felsefi, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla spor tam anlamıyla multi-disipliner bir çalışma alanı olarak göze çarpmaktadır (Amman, 2000: 87). Fişek'in de belirttiği gibi (1985: 21) "spor, son aşamada, yapanlar (sporcu) açısından yarışma – kazanmaya dönük fiziksel, zihinsel ve teknik bir çaba; izleyenler (seyirci) açısından heyecan ve estetik içeren sanatsal bir süreç; genel bütünlüğü içinde de anatomi, fizyoloji, ortopedi, biyomekanik, psikoloji ve farmakoloji gibi disiplinlerin yardımıyla gelişen, sürdürülen bir bilimsel oluşumdur." Bu tanımda sporun pek çok bilimle olan ilişkisi, rekabet-yarışma yönü ve izleyenler için taşıdığı anlamlar öne çıkarılmıştır. Bu tanım bugün hala geçerliğini korumaktadır ancak spor yeni özellikler kazanarak farklı analizlere de açık hale gelmiştir. Bugün 'spor yapmak' denildiğinde akla sadece sporcular (profesyonel) gelmemekte veya sporcu olmayanların sporla ilgilenmesi yalnızca izleyicilik (pasif katılım) yönünden ele alınmamaktadır.

Sporun insanoğlunun her dönem ilgisini çeken günümüzün en eski ve önemli kurumlarından biri olması onu sosyolojik açıdan incelemeye değer kılmakta, bir alt-disiplin olarak spor sosyolojisine önemli görevler düşmektedir. Sportif etkinlikler değişen zamana ve toplumsal koşullara göre yeniden şekillenmiştir. Zamanla bir boş zaman veya hoşça vakit geçirme aktivitesi olan spor, bu işlevinden çıkmış veya çıkarılmıştır. Seippel'in de vurguladığı gibi (2006) spor sosyal bir değer olarak psikolojiden, biyolojiden -yani bir anlamda görüldüğünden- daha çok şeyi ifade etmektedir. Spor aktivitelerinin katılanlar için doğrudan ve asıl sosyal anlamlarının bulunması, sporun sosyal bir değer olarak ele alınmasında önemlidir. Spor aktivitelerinin çok çeşitli deneyimler sağlaması, benzer aktivitelerin farklı insanlar için farklı anlamlarını ortaya çıkarmakta; aynı aktiviteye farklı anlamlar yüklenmektedir. Örneğin; bir kişi futbolu eğlenceli bulduğu için izlerken veya sağlık getirdiği için oynarken bir başkası futbolu son derece boş ve anlamsız bir

aktivite olarak görebilmektedir. Sporun bünyesinde deneyimler ve anlamlandırmalar açısından çeşitlilik ve karmaşıklık bulunmaktadır.

Yukarıda da vurgulandığı gibi spor, değişen toplumsal koşullara bağlı olarak çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Talimciler'in de ifade ettiği gibi (2012: 479) toplumsal yaşamın vazgeçilmez alanlarından biri olan spor, sosyal bir olgu olarak toplumsal yapı bütünlüğünde anlam kazanarak toplumların uzun yıllar boyunca geçirmiş oldukları toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Yani toplumlar ve kültür sistemleri değiştikçe spor kavramına yüklenen anlam ve işlev de değişmektedir. Bir toplumsal kurum olarak spor incelendiğinde de spor ve diğer kurumlar arasındaki bağlantılar bireylerin kendi günlük aktivitelerinden, grupsal ve toplumsal aktivitelerine kadar pek çok değişim gözlemlenebilir.

Spor bugün halk kitleleri için eğlence/boş zaman veya sağlık için yapılan faaliyetlere indirgenmiş olsa da, ulus-devletlerin inşa sürecinde beden terbiyesi ve askeri fonksiyonları geliştirmek için de kullanılmıştır. Sonrasında neo-liberal anlayış ve küresel kapitalizmin etkisiyle sosyal devlet sisteminin dönüşümü spora olan bakışı da etkilemiştir. Özellikle 1980lerden itibaren tüketim alışkanlıklarının farklılaştığı sosyo-ekonomik ya da sınıfsal farklılıkların tüketim üzerinden tanımlanmaya başladığı dönemle; zevkler, dış görünüş, boş zaman alışkanlıkları, yani 'life-style' denilen olgu kişiyi farklılaştıran öğeler olmuş ve sosyal statünün göstergesi haline gelmiştir. 'Sağlıklı Yaşam Tarzı' sosyal kimliği oluşturmanın ve dışa vurmanın yollarından biri olarak öne çıkmaya başlamıştır (Akın, 2005).

Bocock'a göre (2009: 42-43) tüketim (*consumption*) kapitalizmin ilk dönemlerinde anlamını bularak zamanla gelişmiş, farklılaşmış ve kapitalizmin gelişme hızıyla doğru orantılı olarak ilerleme olanağı bulmuştur. Tüketim olgusu eleştiriler almasına karşın modern kapitalizmin analizi için bir temel ve entelektüel alan oluşturmuştur. Bu anlamda modern sporun gelişimi ile kapitalizmin ilerlemesi arasında bağlantı kurulabilmektedir. Kitle iletişim araçları ve günümüzde sosyal medyanın etkisiyle bedensel güzelliğe vurgu yapılması ve bunun tüm dünyada bir tutku, ulaşılması gereken bir amaç haline getirilmesi her toplumdaki her kesimden bireyin bedensel güzellik olgusunu hayatının merkezine yerleştirmesine neden olmuştur. Bu nedenle vücut geliştirme, step, aerobik, fitness, pilates gibi sporlara/fiziksel aktivitelerine olan ilgi artmıştır. Spor, geçmişten günümüze değişen anlamı içerisinde gündelik yaşamın bir pratiği haline gelerek toplumun hemen her kesiminden bireyin dahil olmak istediği bir aktivite olmuştur. Bu anlamda pek çok dinamik göz önünde bulundurularak değerlendirmeye açık bir alan olarak ön plana çıkmaktadır.

3. SOSYAL HAYATIN BİR PRATİĞİ OLARAK SPOR

Sporu bir pratik olarak değerlendirirken öznel ve nesnel koşulların bağlantısını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Pierre Bourdieu'nun habitus ve alan kavramları bu bağlantıyı kurmada yardımcı olmaktadır. Eylem ve yapıyı bir arada açıklayabilecek bir sentez (Tatlıcan ve Çeğin, 2010: 305) olarak habitus, tam anlamıyla bireysel değildir ve davranışları tek başına belirlemez; eylemcilerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizmadır ve bu mekanizma çok çeşitli durumlarla başa çıkmayı sağlayan bir strateji üretme ilkesi olarak değerlendirilmelidir. Habitus aktör/fail için kader değildir, karşılaşılan yeni deneyimlerle sürekli gelişen/değişen bir yatkınlıklar bütünüdür (Bourdieu ve Wacquant, 2003).

Alan ise toplumsal uzam içerisindeki nesnel ilişkiler topluluğudur. Alanı düşünürken habitus ve sermaye¹ kavramları göz önünde bulundurulmalıdır (Bourdieu, 2015). Burada alan

¹ Bourdieu, sermayeyi bireyin alanda kullanabileceği bir 'güç' olarak görür. Ekonomik sermayenin (gelir, zenginlik), kültürel sermayenin (aile, eğitim, meslek) ve sosyal sermayenin (bağlantılar, ilişkiler, ortaklıklar) kombinasyonu bireyler sosyal aktivitelerine, pratiklere yönelir. Bunların sermayeye dönüşümü için alanda kullanılabilir olması gereklidir.

aslında katı, nesnel bir yapıyı da ifade etmemektedir; bireyler de alana katkı sağlayabilir. Swartz'ın da belirttiği gibi (2011) alanı analiz etmek için ilişki (alanı oluşturan kavramlarla) düşünmek gerekmektedir.

Bourdieu, sosyolojide bütünleştirici bir çaba içinde habitus ve alan kavramlarını geliştirmiştir. Habitus bireylerin toplumsal dünyayla ilgilenmelerine aracılık eden zihinsel veya bilişsel yapılarıdır; bireylerin toplumsal dünyayı algılamalarına, anlamalarına, ona değer vermelerine ve onu değerlendirmelerine aracılık eden içselleştirilmiş şemalardır. Bireyler de bu şemalar aracılığıyla hem kendi pratiklerini üretir hem de onları algılar ve değerlendirir. Bu nokta da toplumsal bir kişinin habitusu sosyal dünya içinde uzun süre aynı konumda bulunmanın sonucu olarak elde edilir; bireyin konumuna göre değişebilir, herkesin aynı habitusu yoktur. Alan ise bireyin isteği ve bilinci dışında olan bir ilişkiler ağıdır ve yapısı gereği kısıtlayıcı olabilmektedir. Alanda çatışma ve mücadele de vardır. Alan içinde sermayenin (ekonomik, kültürel, sosyal) kullanıldığı ve harekete geçirildiği rekabetçi bir pazaryeridir. Bireyler alanda çeşitli stratejiler geliştirerek var olmaya çalışır (Ritzer, 2011: 398-400).

Bu bağlamda spor çeşitli sermayeleri içeren bir mücadele alanı olarak ele alınabilir. Bireyler kendi habitusuna (yatkınlık, alışkanlık) göre bu alanda konumlanır ve bu konumlanmada sahip olunan sermayenin etkisi önemlidir. Sermayenin spora ilişkin habitusu şekillendirip dönüştürme potansiyeli vardır. Örneğin, gelir düzeyinin (ekonomik sermaye) yüksek olması spora ilişkin konumlanmayı belirlemede tek başına etken olmayabilir. Ailede spor yapan, bireyi spora teşvik eden biri veya bir arkadaş (sosyal sermaye) ekonomik sermayeden daha belirleyici olabilir. Öte yandan mesleki durum da (kültürel sermaye) etken olabilir ya da tüm bunlar bir kombinasyonla habitusu şekillendirebilir. Böylece spor, bireylerin dışında gelişen bağımsız bir yapı olmaktan çıkarak bireylerin kendi pratikleriyle yeniden üretip, yeni kurallar ve değerler eklediği bir alanı oluşturur.

4. TOPLUMSAL CİNSİYET ÖRÜNTÜLERİ BAĞLAMINDA SPOR

Pek çok alanda olduğu gibi sporda da kadın ve erkek arasında spora katılım yönünde farklılıklar olduğu belirtilmekte ve bu farklılığa karşı da özellikle feminist söylem bağlamında eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştirilerin temelinde toplumsal cinsiyet kavramı ve buna bağlı olarak algılanan kadın-erkek farklılığı yatmaktadır. Toplumsal ve kültürel yeniden üretim sürecinin en önemli bileşenlerinden birisi, toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesidir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek arasındaki toplumsal ve kültürel farklılığı içermekte ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi bu farklılıkların sürdürülmesine işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet ve spora ilişkin çalışmalarda kadın ve erkeğin spor alanında yaşadıkları deneyimlerin farklı olduğu, kadın sporcuların başarılarının erkek sporcuların başarılarından daha az değerli görüldüğü, kadın ve erkeklerin her spor dalına özgür ve eşit bir biçimde katılmadıklarının eleştirisi yapılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramının, sporun toplumsal analiziyle ilgili yapılan çalışmalarda yer alması gereken toplumsal/kültürel/tarihsel bir kavram olduğu belirtilmektedir. Spordaki iktidar ilişkilerini anlayabilmek için sporun toplumsal cinsiyete dayalı bir kültürel pratik olarak incelenmesi gerekmektedir. Özellikle yarışma sporları erkeklik ve kadınlıkla ilgili çok kuvvetli mesajlar taşımakta, spor geleneksel olarak erkeksi cinsiyet rolü özellikleri gerektiren bir erkek etkinliği olarak görülüp üstün sportif performans erkeklikle eşdeğer kabul edilmektedir (Koca ve Bulgu, 2005: 165).

Bu kabulü anlayabilmek için sporun -bilhassa modern sporun- tarihsel kökenlerine bakmak gerekmektedir. Hargreaves'in de belirttiği gibi (1994) modern sporun temeli on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında Britanya ve Kuzey Amerika'da atılmıştır. Britanya'da organize

oyunların kurumsallaşmasında erkek çocukların gittiği devlet okulları önemli bir alan olmuştur. Erkek çocuk okullarında oynanan oyunlar spordaki baskın erkek kimliği imajının oluşmasını sağlamış, gelecekte Britanya'da ve tüm dünyada bu kimliğin gelişimi için bir model olmuştur. Victoria dönemi Britanya'sında kadınların fiziksel aktiviteye katılımı geri planda kalmış ve sözde daha "hassas" doğalarına (erkeklerle göre) uygun olan aktivite türü ve miktarı hakkında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Victoria dönemi kadın ideallerine göre kadınlar ahlaki ve ruhsal olarak güçlü ancak fiziksel ve entelektüel olarak zayıf görünüyordu. Bu idealin bir nevi kalıcı mirası olan 'kadın kırılmalılığı efsanesi', kadınların fiziksel aktivite yapmasına ilişkin fikirlerin tanımlayıcı özelliği haline gelmiştir (Theberge, 2000).

Britanya'da geliştirilen erkek atletizm (kuvvet, zindelik ve çeviklik) modeli, on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında Kuzey Amerika'ya taşınmıştır. Bu süreçte gelişen endüstriyel kapitalizm bağlamında meydana gelen toplumsal değişimler (kadınların ücretli iş gücüne ve yüksek eğitime dahil olması) geleneksel cinsiyet ideolojisini etkilerken gelişmenin çoğu erkek sporunda olmakla birlikte, kadın atletizminde de önemli ilerlemeler meydana gelmiştir. Tıpkı Victoria dönemi İngiltere'sinde olduğu gibi yirminci yüzyılın ilk yıllarında Kuzey Amerika'da kadınların spor ve fiziksel aktiviteye artan katılımı hararetli tartışmaların konusu olmuştur (Theberge, 2000).

Bu tartışmalar günümüzde hala sürse de kadınların geçmişe oranla spor alanında daha fazla görüldüğü bir gerçektir. Değişen dünya düzeni geleneksel kadın bedenini de değişime uğratmıştır. Sağlık/güzellik ve spor ilişkisi ve bu ilişkiyle beraber boş zaman etkinliklerinin insan hayatına daha fazla girmesi (yarışma sporundan ziyade daha çok kitleye yönelik olan yaşam boyu spor kavramının gündeme gelmesi), yeni bir kadın estetik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak da kadınların vücut geliştirmenin popüler formlarına (step, aerobik, yoga, pilates vb.) katılımlarının artması yeni bir beden kültürü yaratmıştır (Koca ve Bulgu, 2005). Kadınların bu tarz fiziksel aktivitelerde daha fazla görünmesi aynı zamanda bu aktivitelerin kadın spor pratiği olarak inşa edilmesinde etkili olmuştur.

5. SOSYO-EKONOMİK STATÜ ve SPOR

Günümüzde sıkça tartışılan kavramlardan biri olan sosyal sınıfın artık geçerliliğini yitirdiği ve bunun yerine başka kavramlar kullanılması gerektiği ifade edilmektedir. Özellikle 1980'lerin başından itibaren küreselleşme, bireyselleşme, post-fordizm ve post-modernizm gibi kavramlarla sınıf eşitsizlikleri çerçevesinde değerlendirilen sosyal ilişkilerin sonunun geldiği sosyologların önemli bir kısmı tarafından belirtilmektedir (Savage, 2003 akt. Kalaycıoğlu v.d, 2010: 189). K. Marx'la üretim araçlarına sahip olup olmama (burjuvazi-proleterya çatışması) durumu ile başlayan ve sonrasında M. Weber ile statü grubu ve prestij üzerinden devam eden tabakalaşma tartışmalarında geline nokta, bu iki düşünürün aslında bir sentezini bizlere sunmaktadır. Toplumlarda eskiden beri var olan eşitsizlikler ve ayrışmalar sürmektedir ve bu durum analiz edilirken çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmaktadır.

Sosyo-ekonomik sınıflar tüm gruplarda, örgütlerde ve toplumlarda var olan tabakalaşma sisteminin bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. Sosyologlar sosyal dünyada bulunan "katmanlar" ile ilgilenerek (sosyal tabakalaşma sistemleri) bir sosyal sistemin üyelerinin farklı veya eşit olmayan değerlendirmelere sahip seviyelere göre sıralamasını yapıp toplumsal eşitsizlik kalıplarını ortaya çıkarırlar. Çoğu toplumda sosyal prestij, politik (iktidar) ve ekonomik boyut tabakalaşmanın üç ana boyutunu oluşturmaktadır. Bunlardan da ekonomik boyut gelir ve servet değişkenleriyle çoğu insanın dikkatini çeker. Yani, para ve ekonomik başarı bireylere güç ve prestij kazandırır (Delaney ve Madigan, 2015: 290-91).

Ekonomik gücün yanına eğitim ve mesleki durum gibi değişkenler eklenerek oluşturulan sosyo-ekonomik statü (SES) bir kişinin gelirini, servetini, mesleki prestijini ve eğitim başarısını içeren bileşik bir terimi ifade etmektedir (Delaney ve Madigan, 2015: 291). Kalaycıoğlu v.d. (2010) tarafından geliştirilen sosyo-ekonomik statü ölçeğinde de demografi, eğitim, iş, gelir durumu, mülkiyet gibi temaların önemli olduğu belirtilmektedir.

Sosyo-ekonomik statü ve spor arasında bir kişinin gelir durumunun hangi sporla ilgileneceğini (izleyicilik ve aktif katılım yönünden) belirleyebileceği, eğitim durumunun ve mesleki statünün spora yönelmedeki rolü üzerinden ilişkiler kurulabilmektedir.

6. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışmada spor salonlarına devam eden bireylerin spor yapma nedenleri, sporu nasıl anlamlandırdıkları, gittikleri salonu tercih etme nedenleri ve onları spor yapmaya iten/teşvik eden faktörlerin yanı sıra; sosyo-ekonomik durum ve cinsiyet değişkeninin bireyleri spora yönlendirmedeki etkisi araştırılmıştır. Bu nedenle araştırmanın yorumlayıcı bir yaklaşımla yürütülmesine karar verilmiştir. Yorumlayıcı yaklaşım insanların toplumsal dünyalarını nasıl oluşturdukları ve sürdürdüklerine ilişkin açıklamalara ve yorumlara varmak için, onları doğal ortamlarında gözleyerek analiz etmeyi gerektirir (Neuman, 2020: 195).

Bu hedeflerle yola çıkan çalışma nitel yöntemle kurgulanmıştır. Creswell'in de ifade ettiği gibi (2021: 50) nitel bir araştırmanın nasıl tasarlanacağına ilişkin üzerinde anlaşmaya varılmış bir durumdan bahsetmek mümkün değildir. Ancak nitel araştırmanın gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; algıların ve olayların, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırmalar oldukları ifade edilmektedir. Öte yandan nitel araştırma kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana çıkaran bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 19). Bu nedenle böyle bir araştırma deseni, çalışmanın amacı ve beklentilerini daha istenir şekillerde karşılayacağı gerekçesiyle tercih edilmiştir.

Ayrıca çalışma nitel araştırma desenlerinden biri olan vaka incelemesi (örnek olay) yöntemiyle sürdürülmüştür. Çalışma boyunca sürdürülen alan araştırması ise yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formları eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yüz yüze ve yarı yapılandırılmış niteliğe uygun şekillerde "derinlemesine görüşme tekniği" ile gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği ile cevap verenin bakış açısına göre "neden" ve "nasıl"ları aramak, ölçülmesi zor ya da uygun olmayan konularda veriler toplamak ve katılımcılara cevap vermede özgürlükler sunmak hedeflenmiştir. Ayrıca bu tekniğin spor araştırmalarında niteliksel veri toplamada en yaygın yöntem olduğu da belirtilmektedir (Jones ve Gratton, 154: 2010).

Çalışma spor salonlarında aktif olarak spor yapan, spor faaliyeti/egzersizleri içinde bulunan bireylere yönelik hedeflenerek, Antalya ili merkezinde seçilen spor/fitness salonlarında gerçekleştirilmiş ve bu salonlara devam eden bireylere uygulanmıştır. Veri toplama adına 13 farklı spor/fitness salonuna/merkezine giden 30 farklı bireyle görüşülmüştür. Görüşülen bireylerin yaşları 22 ile 64 arasında değişmekte ve bu bireyler farklı türden meslek, gelir ve eğitim düzeyinde yer almaktadır.

7. BULGULAR

7.1. Spor Yapma Amacına İlişkin Farklılaşmalar

Spor pratiklerinin günümüzde önemli bir aktivite olarak görülmesi bireylerin bu pratiklere yönelmesinde, aktif ve hareketli bir yaşamı seçmelerinde belirleyici olmakta ve bu durum bireyler için güdüleyici bir rol oynamaktadır. Bu anlamda kişiden kişiye değişen amaçlar ortaya çıkmaktadır.

Zayıf ve fit bir bedene kavuşma, güzel ve düzgün görünme isteği spor yapmayı tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Shilling'in de belirttiği gibi (2003) günümüzde beden şimdiye kadar görülmemiş ölçüde bireyselleştirilmiştir. Pek çok insan kendi bedenlerinin sağlık, biçim ve görünüşleri ile bireysel kimliklerinin ifadesi olarak daha fazla ilgilenmektedir. Ancak zayıf görünme vurgusu ya da zayıflama isteği her zaman çok zayıf bir bedene sahip olma anlamına gelmemektedir. Kilolu olmayan ve çok zayıf da görünmeyen bedenin günümüzde sahip olunması gereken beden olarak görülmesi, bu bedene spor yaparak ulaşma isteğini doğurmaktadır. Görüşmeciler bu durumu sıklıkla vurgulamıştır.

"Salona gelme amacı daha çok zayıflamak için ... Ayrıca kilo alma kas yapma amacıyla gelen gençler de var." (G1, Erkek, Spor Eğitmeni)

"Güzel görünmek, güçlü olmak fit hissetmek için spor yapıyorum. Sporsuz olmuyor." (G6, Erkek, Öğrenci)

"Bedenimizi hepimiz önemsiyoruz; düzgün görünmek bazen birinci sıraya geçebiliyor. Sağlıklı olmaktan çok, iyi görüntü..." (G14, Erkek, Öğrenci)

"Bu spora başlarken zayıftım, bu spor zayıfların sporu... Kas kilosunu almak... İstediklerini ye; bol protein bol adeste..." (G5, Erkek, Spor Eğitmeni)

Zayıf olma, fit görünme, kas (adele) geliştirme gibi beklentiler spor pratiklerine ilişkin beğeni anlayışıyla ilişkilidir. Bourdieu'ya göre (2015) beğeni, toplumsal yön bulmada aracı işlevi görmek ve bireylerin toplumdaki yerini bulmasını sağlamaktadır. Toplumsal mekânda belli bir konumu işgal edenler, işgal ettikleri konumlara uygun pratiklere ya da mallara yönelmektedir. Seçilen pratiğin ya da nesnenin toplumsal anlamının ve değerinin ne olacağı hakkında bireylerin pratik bir beklentisi de bulunmaktadır. Yukarıda aktarılan görüşmeci ifadelerinde spor pratiklerine ilişkin beklentilerle beğeni arasında kurulan ilişkinin, işgal edilen konumla bağlantılı olduğu görülmektedir. Müzisyen olan bir başka görüşmeci de bunu somut ifadelerle ortaya koymuştur.

"Fit görünmek güzel bir şey, benim mesleğimle de ilgili bir durum. Müzisyenim; müzisyen sahnede düzgün gözükmek durumunda. Bizim gibi interaktif insanlar buna önem verir. Ben mesela kilolu bir bayan solist ya da göbekli bir erkek sahnede izlemek istemem sesi ne kadar güzel olursa olsun, insan bir noktadan sonra zarafet arıyor" (G10, Erkek, Müzisyen)

Spor pratiklerinin bedensel / fiziksel güzellik anlamında toplumun 'ideal' kabul ettiği görünüme ulaşmada bir araç olmasının yanında başka amaçlar için de yapıldığı görülmektedir. Sporun çatışmayı ve gerginliği azaltıcı yönü olan bir pratik olması ve insanların rahatlatıcı bulduğu ritüel davranışlar için fırsatlar sunması (Delaney, 2015: 20) ifadelerle yansımıştır.

"Kendimi mutlu hissediyorum; ne güzel spor yaptım mutluluğu... Kendine terapi, sağlıklı bir hayat için sporumu yaptım. Daha pozitif ve dinç olduğumu hissediyorum. Spor yorucu değil tam tersine dinlendirici bir şey. Daha zinde oluyor insan." (G15, Kadın, Akademisyen)

"Spor bir bağımlılıktır ve sanırım dozunda olduğu sürece başınıza gelebilecek en iyi bağımlılıktır. Spor esnasında salgıladığımız hormonlarla mutlu olmanız ve spor yaparken konsantre olmanız, o an başka bir şey düşünmemeniz... İş hayatının stres ve sıkıntılarını bir saatlik bile olsa bu zaman diliminde arkanızda bırakmanızı ve kendiniz için bir şeyler yapmış olmanızı ve psikolojik anlamda da rahatlamanızı sağlıyor. Daha iyi bir terapi bilmiyorum." (G24, Kadın, Spor Eğitmeni)

Günümüzde spor yapma amacının içinde 'sağlıklı olma' düşüncesinin vurgulanmasıyla bireyler spora davet edilmektedir. Spor ve sağlık ilişkisi ile alakalı uzun yıllara dayanan bir ideoloji olduğu ve özellikle de 1960lı yıllardan bu yana yapılan araştırmaların bu varsayımları

kanıtlamaya odaklandığı ifade edilmektedir (Volkwein-Caplan 2004, 63). Buna bağlı olarak da *yaşam boyu spor* veya *sağlıklı yaşam için spor* gibi sloganlar, spor yapan bireylerin sayısını arttırmış ve spor salonları/merkezleri popüler bir kentsel mekân haline gelmiştir. Bireyler kent yaşamının getirdiği hareketsiz ve buna bağlı olarak da sağlıksız yaşamın bilincindedir. Görüşmecilerden biri fazla kilolu olmakla sağlıksız olmak arasında ilişki kurarak bu sorunun sporla çok kolay aşılabileceğini vurgulamıştır.

“Yani bizim toplumda obezite artıyor, rakamlar onu gösteriyor gibi... Sağıma soluma baktığım zaman herkeste bir şişmanlık var ama “tınlamıyorlar” gibi... Ben onlardan biraz daha sağlıklı olduğumu düşünüyorum; sağlıklı olmasam bile iyi görünüyorum yani, bu noktada biraz farklı olduğum bir durum var ama aşağılama olmasın “ya şunlara bak gibisinden” öyle değil ama niye bunlar yapmıyor (spor) diye de soruyorum. Niye bizim insanlarımız spor yapmıyor?” (G18, Erkek, Öğrenci)

Bir başka görüşmeci de benzer bir anlayışla modernite ve kentsel hayat arasındaki ilişkide ortaya çıkan olumsuz durumu aşmada sporun önemini vurgulamıştır.

“Sağlık amacıyla spor yapıyorum. Modern yaşamın insana getirmiş olduğu hareketsizlik hali bir süre sonra sıkıntıya sokuyor. Özellikle bunu araba aldıktan sonra daha çok hissetmeye başladım. ‘Evden okula’ rutinini kırabilmek ve kendim için bir şeyler yapıyor olabilmek adına... Sağlık ve hobi, yaşam tarzı haline getirmek amacıyla... Fiziksel görüntü çok önemli değil., ortaya çıkan bir yan ürün gibi... Asıl amaç sağlık... Kendi adıma sağlığım için bir şey yapıyorum.” (G13, Kadın, Akademisyen)

Sporun bir sosyalleşme aracı olarak hizmet etmesi, çeşitli gruplar ve bireylere birbirleriyle etkileşime girme fırsatları sağlaması da (Delaney, 2015:21) görüşmeci ifadelerine yansımıştır. Bir görüşmeci spor salonlarının kolayca arkadaşlıklar geliştirme yeri olduğunu vurgulamıştır.

“Orada spor yapan insanların daha kolay iletişim kurduğunu, daha samimi olduklarını düşünüyorum. Biraz daha arkadaş canlısı geliyor, oradaki herkes size yardım ediyor. Ben hareketi yanlış yapsam, konuşmadığım biri bile görüp beni düzeltiyor. Ben bunu çok defa yaşadım; bu size de iyi kötü bulaşıyor, ben de görüp yardım ediyorum, düzeltiyorum. Kimse de bundan rahatsızlık duymuyor, çünkü herkes oraya bir amaç için gittiği için bu herkes tarafından takdir görüyor. Bir paylaşım söz konusu. Bir sosyalleşme aracı olarak görebilirsiniz” (G14, Erkek, Öğrenci)

Bir başka görüşmeci de sporla ulaşılan bedensel görüntünün başka insanları da etkilediğini ve bunun sosyalleşmeyi arttırdığını ifade etmiştir.

“Spor insanların giyiniş-konuşma tarzını değiştiriyor. Spor yaptığın zaman giydiğin şey üzerine yakıştığı zaman psikolojin düzeliyor. Mesela ben bunu yaşadım, önceden zayıftım, şu an normal fit bir vücut yaptım, giydiğin şey yakışınca insanlar gelip soruyor “ne zamandır spor yapıyorsun?”, “nasıl yapıyorsun?”, “kaç ayda yaptın?”, “bana tavsiye edeceğin salon var mı?” Bu bir sosyalleşme...” (G22, Erkek, Spor Eğitmeni)

Sporun karşı cinsle ilişki kurmada da bir araç olarak kullanılabilmesi başka bir görüşmeci ifadesine yansımıştır.

“Aynaya baktığımız zaman orada daha verimli birini görebiliyorsunuz; sizi bir şeylere teşvik eden bir cisim görüyorsunuz. Yani aynada göbekli birini gördüğünüz zaman bir şeylere çok da hevesle atılamıyorsunuz. Bir ortama girdiğin zaman kimisi fiziğiyle dikkat çekmeye çalışır, spor yaptığın zaman fiziğini ön plana çıkarırsın zaten insanlar da farklı yaklaşıyorlar. Ama işte aynadan baktığın zaman da o adamın sana çok büyük faydaları oluyor. En basitinden bir kızla

tanışacağın zaman daha kendinden emin gidiyorsun. O kız seni takmasa bile kendinden eminsin yani "iyiyim" diyorsun." (G19, Erkek, Öğrenci)

Kentsel yaşam içinde çalışma hayatının yoğunluğundan ve rutinliğinden doğan bunalımlardan, yalnızlıklardan kaçma mekânı olarak bireyler spor salonlarını kullanmaktadır. Orada bedensel olarak arzulanan forma girerek, yeni arkadaşlıklar ve sosyal ilişkiler geliştirerek ve kendileri için gerekli özgüveni kazanarak spor gibi bir alanda kendilerini gerçekleştirebilme fırsatını bulmaktadır.

7.2. Tüketim Nesnesi Olarak Spor

Sporun toplumun tüm kesimlerine yayılması spor ve tüketim ilişkisini belirgin hale getirmiştir. Müsabaka ve sonuç odaklı spor faaliyetlerinin yanında farklı amaçlara yönelik spor pratikleri de hızlı bir şekilde toplumsal karşılığını bulmuştur. İnsanlar sadece spor sahalarında rakibe karşı belirli kurallar dahilinde değil; kendi kendilerine sağlık, estetik ve güçlü bir bedene sahip olmak gibi amaçlarla spor yapmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve günümüzde bilhassa sosyal medya platformları aracılığı ile etkileşimin yayılması ve hızlanması, sporun sıradan insanlara daha kolay ulaşmasını sağlamıştır (Amman, 2000: 104). Özellikle yaz ayları geldiğinde bireyler bedenleri –özellikle sahil, plaj gibi yerlerde- daha göz önünde olacağı anlayışıyla çabucak daha fit bir görüntüye ulaşmayı arzulamaktadır; görüşmecilerin bu yöndeki ifadeleri dikkat çekmektedir.

"Gelen üyelerin spor konusunda yanlış bilgi ve bilince sahip! Hemen sonuca ulaşmak zayıflama veya kas geliştirmek istiyor. Çabucak, disipline olmadan bırakanlar var." (G1, Erkek, Spor Eğitmeni)

"...yaza doğru gelip vücut yapmak isteyenler var." (G6, Erkek, Öğrenci)

"Vücudu daha esnek kılmak ve kilo vermek için spor yapıyorum. Yaza hazırlık amaçlı..." (G9, Kadın, Öğrenci)

"Belli dönemlerde çok fazla insan geliyor. Yaz gelecek, kendilerini sergileyecekleri için daha çok geliyorlar. Ama kısa sürüyor yani bir heves... Geliyorlar gidiyorlar." (G19, Erkek, Öğrenci)

Görüşmecilerden bazıları, spor yapıp hedeflerine ulaşmaya oldukça önem verdikleri ve hatta bunu egoları üzerinden bir benlik ve kimlik oluşturmaya kadar götürdüklerini ifade etmiştir.

"Egom için; kendimi iyi hissetmek için; bu en önemli sebep..." (G27, Erkek, Tekniker)

"Kas kütlemini arttırmak için fitness yapıyorum. Bu konuda bir egom var. Ayna karşısında kendimi zayıf görmek mutsuz edebiliyor. Kendi görünüşümden ya da insanların ne kadar zayıfsın demeleri..." (G12, Erkek, Mühendis)

"Spor yapıp sonuçlarını düzgün bir şekilde vücudunda görünce, daha çok motive oluyorsun. Bana "cool" geliyor böyle spora gitmek spor giyinmek... Egolarım tatmin oluyor, yanımda herkes incecik kollarla gezerken sen büyük duruyorsun." (G6, Erkek, Öğrenci)

Sporla ulaşılan fiziksel görünüm üzerinden gösteriş yapmak düşüncesi görüşmecilerce vurgulanmıştır.

"Örneğin, arkadaşlarınızla dışarı çıktınız, bu bir gövde gösterisi anlamında değil, psikolojik ve fiziksel olarak kendinizi iyi hissetmenizi sağlıyor. Bu her anlamda her yerde her ortamda sizi bir adım öne çıkarır. Duruşunuzla, fiziğinizle... Dış görünüş önemlidir. İlk iletişimde özellikle, vücut dili... Sizin yanınızdaki arkadaşına göre bir artınız olmalı, kıyaslanıldığında..." (G20, Erkek, Turizmcisi)

"Bizim gençlerimizde vücut falan kendini gösterme çabası çok olduğu için; yani aslında spor için vücudunu göstermek, kendini kanıtlamak için gelen insan çok... Bazısı geliyor çok iri bir vücuda sahip olmak istiyor, kas kütlesini gösteriyor birbiriyle yarışıyor." (G22, Erkek, Spor Eğitmeni)

"Gömlek giyince mesela kollar biraz sıkıyor, belli oluyor. Dolmuşa biniyorsun duruyorsun mesela adam kesiyor. Burada da mesela yeni başlamış biri sana bakıyor, bu haz veriyor. Başkasını görünce kolu senden kalın, bu sefer biz abanıyoruz, yani yarışıyoruz. Kendinden cılız birini görünce iyi hissediyorsun, iri birini görünce de gaza geliyorsun, bende bunun gibi olayım diye..." (G7, Erkek, Öğrenci)

İdeal bedene hızlıca ulaşma arzusu, egoların tatmin edilmek istenmesi, spor üzerinden gösteriş yapma düşüncesi tüketim kültürü ile yakından ilişkilidir. Günümüz kapitalizm kültürü içerisinde sadece temel ihtiyaçların giderilmesi düşüncesi yoktur. Tarihsel açıdan düşünüldüğünde, giderek artan üretkenliğin belirgin bir sonucu olarak "arzular" "istekler"e, "istekler" de "ihtiyaç"lara dönüşmüş ve mallar farklı kullanımlara sahip hale gelmiştir. Tüketim kültürü, kapitalist sisteme sahip gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tüm kesimlerin tüketme arzusu içinde olmalarını gerekli kılmıştır (Yanıklar, 2010: 26-28). Spor da bu kültürel dönüşüm içerisinde kapitalizme eklenerek arzuların tatmin edildiği bir alan olmuştur.

Görüşmeci ifadelerine tüketim kültürünün izleri yansımıştır. Bauman'ın da belirttiği gibi (2005: 93) birey kapitalist sistemin bir parçası ve tüketicisi olarak tüketim toplumunda diğer tüketicilerden farklı biri olduğunu göstermektedir. Bu kültür herkesin tüketicisi olmasını gerektiren ihtiyaçlar silsilesi yaratarak devam etmektedir. Sporun da bu ihtiyaçların giderilmesinde bir tüketim pratiği olarak işlev gördüğü değerlendirilmektedir.

7.3. Cinsiyete Göre Farklılıklar

Spor pratiklerinin cinsiyet üzerinden inşa edilen farklılıklarında genellikle erkeklerin kadınlara göre spora daha fazla yönelme potansiyeline sahip olduğu, erkeklerden spor yapma beklentisinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım da toplumsal cinsiyet örüntüleri bağlamında eleştirilere maruz kalmaktadır.

Kentsel yaşam içerisinde kadınların kamusal alanda görünürlüğünün artması kendisini spor mekanlarında da göstermektedir. Artık kadınlar da en az erkekler kadar bu mekanlarda bulunma potansiyeline sahip bireyler olarak değerlendirilmektedir. Bu durum görüşmelerin yapıldığı salonlarda gözlemlenmiş ve görüşmeciler tarafından genellikle spor salonuna/merkezine gelen "kadın-erkek oranı eşit", "birbirine yakın" gibi ifadelerle belirtilmiş, 'normal' olarak kanıksanmış ve kadınlar açısından bir beklentiye dönüşmüştür. Araştırma kapsamında görüşülen kitle içerisinde bir kadın ve erkek görüşmeci bu yönde vurgular ortaya koymuşlardır.

"Bu salonda dengeli bir kadın-erkek dağılımı var. Yani çok fazla erkek görüp, testosterona maruz kalmıyorsunuz" (G29, Kadın, Halkla İlişkiler Uzmanı)

"Kadınlar mahremiyete önem veriyor; salona gelen kadın yoğunluğunu dikkate alıyorlar, erkek üye sayısının baskın olduğu salonlar kadınlar için çekici değil." (G1, Erkek, Spor Eğitmeni)

'Mahremiyet' vurgusunun kadınlar arasında ön plana çıktığı, kadınların erkeklerin yoğun olduğu spor mekânlarına gitmek istemediği, sporu kendilerini rahat hissedebilecekleri- taciz edici bakışlardan uzak- ortamda yapmaya özen gösterdikleri görüşmecilerin ifadelerine yansımıştır.

"Vücut geliştiren erkek ağırlıklı bir yeri tercih etmem. Benim gittiğim yer daha aile yeri gibi... Kas çalışan genç erkekler arasında kendimi çok rahat hissetmem." (G16, Kadın, Diyetisyen)

Bir başka kadın görüşmeci de gittiği salonu seçerken buna önem verdiğini, oturduğu yerden daha uzak bir salonu bu amaçla seçtiğini ifade etmiştir.

"Spor salonu büyük, güzel; gelen insanlar açısından rahat bir yer, spor yaparken rahatsız olmadım. En önemlisi ben Çallı'da oturuyorum orada benim gidebileceğim spor salonu yok. Keşke benim semtimde de öyle yerler olsa. İsim önemli değil. Gelen insanların tarzı önemli... Bir erkeğin bayanı rahatsız etmeden sporunu yapması lazım, amaca uygun hareket etmeli. Amaç spor yapmak. Bir tane görmüştüm, geçerken içeri baktım hep erkekti. Ağırılık çalışıyorlardı, hiç bayan yoktu. Mesela bizim oralardaki bir salona gittiğinde hiç bayan görmemiş gibi bakabilirler" (G4, Kadın, Öğretmen)

Bunların yanında spor salonuna/merkezinin gelme ve spor yapma amacı ve bu amaca uygun olarak ilgi duyulan pratikler hakkında cinsiyete göre bazı farklılıklardan söz edilmiştir.

"Kadınlar için kilo verme ve erkekler için de kas yapma yoğun geliş sebebi... Salonun çoğu alanında kadın-erkek yoğunluğu birbirine yakın ancak yine de kas-vücut geliştirme de erkekler biraz daha fazla." (G2, Kadın, Spor Eğitmeni)

"Erkekler daha fazla. Üniversiteye yakın olduğu için, genelde üniversite öğrencisi geliyor "işte 1 ayda şu vücudu yapabilir miyim?", "şöyle vücut nasıl olur?" diye soruyorlar. Hem ev hanımı olan hem de çalışan kesimden bayanlar var. Birçoğu da zayıflamak için geliyor." (G22, Erkek, Spor Eğitmeni)

"Kadınlar genelde görüntüleri için geliyorlar; yazın bir forma girelim diyorlar. Hatta güne gidecek olanlar oluyor, orada yiyeceklerimizi yakalım düşüncesiyle gelenler var. Orta yaş üzeri kadınlarda göbeği eritelim, biraz daha iyi görünelim, kıyafetlerimize girelim mantığında olduklarını düşünüyorum. Belli bir erkek öğrenci kesim de" vücut geliştireyim", "kaslı olayım" diye gelenler var." (G14, Erkek, Öğrenci)

"Gelen çok genç insan var. Kadın-erkek sayısı eşit gibi; erkek olup yoga yapan da vardı, bu benim hoşuma gitmişti. Yoga aslında kadınlara özgü gibi görülür." (G15, Kadın, Akademisyen)

"Salon çok kalabalık değil, kadın erkek oranı da yarı yarıya diyebiliriz. Hocaların verdiği stüdyo dersler var yoga, pilates gibi, onlar zaten kadın ağırlıklı oluyor. Neredeyse sadece kadınlar yapıyor." (G30, Erkek, Mühendis)

Erkekler için 'kas yapma', kadınlar için ise 'zayıflama' olarak özetlenebilecek amaçlar önceki başlıkta belirtilen 'tüketim amaçlı spor' anlayışının toplumsal cinsiyet rollerine yansımaları olarak da ele alınabilir. Her iki cinsiyette de dolaylı olarak 'ideal beden' vurgusu yapılmaktadır. Erkeklerin kaslı olarak güçlü görünmeye, kadınların da kilolu olmamaya ve zayıflığa verdiği önem bunu göstermektedir. Kilolu bir kadının erkeğe göre daha çok yadırganabileceği, kadınların 'zayıf' ve 'narin' bireyler olması gerekir anlayışı ve erkeğin de her zaman güçlü görünmesi gerektiği yönündeki inanış bu sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Kadınların spor faaliyetlerinde yer alması konusunda "kadınlarda erkeklere göre sportif faaliyetlere katılma oranı düşüktür", "kadının spor yapması onu kadınsal özelliklerinden uzaklaştırır", "kadınlar aile içi rolleri -yemek yapma, çocuk bakımı- gereği spora daha uzak durur" gibi genel kabuller, kadınların spor faaliyetlerinde bulunmayı mutlak talep etmesiyle dönüşüme uğramaya başlamıştır. Araştırmamızda da görüldüğü gibi kadınlar da en az erkekler kadar spor salonlarına gidip bedensel güzellik ve sağlık için spor yapmaktadır. Bu noktada da spor salonları dönüşen bu taleplerle kadınlara özgü sportif etkinliklere yer vermekte ve kadınları spora çekmektedir.

7.4. Sosyo-Ekonomik faktörlerin etkisi

Gelir düzeyi, mesleki durum, eğitim düzeyi, oturulan semt gibi değişkenleri içeren sosyo-ekonomik faktörler görüşmecilerin spor yapma ve gittikleri salon tercihleri üzerinde etkisini göstermiştir. Akademisyen -yani eğitim ve gelir düzeyi belli bir seviyenin üzerinde- olan bir görüşmeci kendi statüsüne uygun bir yere girmeyi tercih ettiğini, sporu da alınıp-satılan bir meta gibi değerlendirdiğini ifade etmiştir.

“Ben hiç sosyalizm eşitlik ağzı falan yapmayacağım. Bence herkes görel olarak kapitalist ve sistemin insana kendini iyi hissettirmek için sunduğu birtakım nimetler var; bu bazen bir araba oluyor, bazen kıyafet oluyor, bazen ev oluyor bazen de böyle spor salonları oluyor. Mesela bende üniversitenin salonuna gitmektense Lifegym’e gitmeyi tercih ederim. Tertemiz, her gün siliniyor. Galiba bütün bir sistem insanın kendini özel hissetmesi üzerine kurulu. Sonuçta bir hizmet satın alıyorsunuz ve az para verilen bir yere gittiğinizde kendinizi çok özel hissetmezsiniz, herkes zaten ucuz olduğu için oraya gider; aletleri kullanmak için sıra beklersiniz. Gittiğim yerin bana sunduğu imkanlar önemli ve bu imkanlar da parayla orantılı.”
(G3, Erkek, Akademisyen)

Pilates eğitmenliği yapan bir başka görüşmeci gelenlerin belli bir mesleki ve gelir durumuna sahip olduğunu ve bunun da belli bir bilinç (spor) yarattığını belirtmiştir.

“Buraya birazcık anatomiye bilen, egzersiz yapmanın ne demek olduğunu bilen insanlar geliyor. Doğru nefes almak için bile gelenler var. Her yerden (meslekten) gelenler var. Gelir seviyelerinin de ortanın üzerinde olduğunu söyleyebilirim.”
(G11, Kadın, Pilates Eğitmeni)

Katılımcılardan spor eğitmeni olan bir erkek ve akademisyen olan bir kadın görüşmeci de spor bilincine vurgu yapmış ve bunun da belli bir seviye ile (gelir düzeyi, eğitim durumu, oturulan semt ile) ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

“Kepez bölgesinde başka böyle bir salon yok. Burası biraz daha kenar mahalle semti olduğu için insanlarda geçim sıkıntısı var. Diğer salonlarda, gelen üyeler biraz daha spor bilinçli. Aslında bizim işimiz burada daha zor, bilinç daha düşük. İnsanları biraz bilinçlendirmemiz lazım. Yani spor olarak alt seviyedeler, semt olarak. Burada adam hayatında hiç spor yapmamış, sanayiden geliyor. Oradaki çalıştığı kıyafetle geliyor.”
(G22, Erkek, Spor Eğitmeni)

“Her türden insan var burada ama alt seviye değil, sorumluluklarının bilincinde; salon da çok temiz. Bu insan portföyü de onu belirleyen bir şeydir. Bazen belli bir mantaliteri olmuyor, okumamışlıktan dolayı...”
(G15, Kadın, Akademisyen)

Sosyo-ekonomik faktörlerden gelir düzeyi baskın bir ölçüt olarak kabul edilse de tek başına açıklayıcı bir faktör değildir. Salonun oturulan yere yakın (ya da giden açısından kolay ulaşılabilir) olması da etken faktörlerdendir. Bir öğrenci ve emekli öğretmen bunu dile getirmiştir.

“Antalya içinde bir yere gittim orası da çok iyi değildi. Burası salon olarak güzel, aletler güzel kaliteli ama küçük, kalabalık. Ama başka alternatifim yok, başka yere para veremem. Üniversiteye yakın; gidip-geleyim...”
(G19, Erkek, Öğrenci)

“Diğer salonları gezdik; burası maddi yönden bizim için daha uygun. Bir de Siteler mahallesinde oturuyorum, ulaşım açısından da yakın. Şu an memnunuz yani, bizim maddi olanaklarımıza göre gereken karşılığı veriyor.”
(G21, Erkek, Emekli Öğretmen)

Bir başka görüşmeci ise salonun bulunduğu konum üzerinden oraya gelenlerin sosyo-ekonomik seviyesinin anlaşıldığını ifade etmiştir.

“Gelenlerin, salonun bulunduğu konum gereği (dedeman-lara) sosyo-ekonomik düzeyinin iyi olduğunu düşünüyorum. Giyim tarzı bunu fark etmemde çok belirleyici; çok fazla düşük

gelirlinin geldiğini görmedim. Bu bölgede oturan insanlar örneğin kepeze göre daha farklı...”
(G14, Erkek, Öğrenci)

Sosyo-ekonomik faktörler bir anlamda çeşitli ayrışmalar getirirse de spor salonu/merkezi gibi her kesimden insana açık kentsel mekânların ortak bir amaç için bir araya gelmesiyle sosyo-ekonomik farklılıklar kaybolabilmektedir. Ortak olan zayıflamak, fit veya kaslı bir vücuda sahip olmak, sağlık için spor yapmak gibi amaçlar da günümüz kitlesel spor anlayışına uygun olduğu için geniş halk kitlelerine yayılarak bireyler arası farklılıkları ortadan kaldıracılabilmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Günümüz modern toplumlarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen spor, gündelik yaşamda belli hedefler ve motivasyonlar bağlamında yer ve zaman ayrılan aktiviteler bütünü olarak kabul edilmektedir. Sporun böylesine önemli bir şekilde günlük yaşam içerisinde yer alması bir pazar alanı yaratmış ve bunun doğal sonucu olarak da sporu endüstri kavramı ile kullanmayı gündeme getirmiştir. Her geçen gün büyüyen spor endüstrisi her türlü sportif faaliyetleri içeren boş zaman etkinliklerini ve bunlar ile ilgili ürün ve hizmetleri içermektedir. Spor tüketicisi ise tüm toplumlarda sportif faaliyetlerde bulunan ve buna bağlı ürün ve hizmetleri tüketen birey olarak ele alınabilir.

Spor imkânlarının hızlı bir şekilde artması, bu alandaki talepte meydana gelen artıştan kaynaklanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve çalışma saatlerinin esnekleşmesi, spor ve buna bağlı boş zaman faaliyetleri için ayrılacak zamanı arttırmıştır. Böylece spor kitleselleşip yaygınlaşmış ve sporun herkes için -bilhassa da sağlık için- hayatın içinde yer alması gereken bir faaliyet olduğuna yönelik algının kanıksanmasına neden olmuştur.

Bedensel güzellik ve estetik amacıyla gerçekleştirilen spor etkinliğinin tüketim örüntüsü içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada çok keskin sınıfsal ayrımlar devre dışı kalmaktadır. Wacquant'ın da belirttiği gibi (2010: 66) tüketicinin toplumsal mantığı ortaya çıkarılırken belli bir pratikle belli bir sınıfsal kategori arasında doğrudan bir bağ kurmak yerine, hayat tarzlarıyla farklı grupların işgal ettikleri toplumsal konumlar arasında yapısal denklikler kurmak gerekmektedir. Sporun 'hayat tarzı' olarak toplumda yer alması, kentsel yaşam içinde her kesimden bireyi içine çekmesine olanak sağlamaktadır.

Günümüzde bireyleri oldukça farklı zevkleri, yaşam tarzları ve özelemleri olan ve maddi ve simgesel kaynakları kullanarak kim olduklarını ya da kim olarak görünmek istediklerini seçmek, oluşturmak, sürdürmek, yorumlamak ve göstermek zorunda kalan tüketiciler olarak ele alabiliriz. Modern ve post modern evrede bireyler kendiliğinden “cazip bir kadın” veya “yakışıklı bir erkek” olmamaktadır. Bireyler kendi kimliklerini yaratmalarına yardımcı olacağını düşündükleri malları tüketerek olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı, bu kimliği sürdürme amacı içerisinde (Yanıklar, 2010: 116).

Spor da bu noktada bireyler için arzu ettikleri bedene kavuşmada başvurulan araç olmaktadır. Bedensel güzeleğe gitme arzusu adeta bir moda gibi işlemektedir. Baudrillard'a göre (2004: 169) güzellik etiği bedeninin tüm somut değerlerinin, tüm kullanım değerlerinin tek bir işlevsel “değişim değerine” indirgenmesi olarak tanımlanabilir. Bu değişim değeri soyut biçimde görkemli, eksiksiz beden fikrini, arzu ve haz fikrini kendinde toplamaktadır. Bu nokta da güzellik değiş tokuş edilen bir göstergeler malzemesinden öte bir şey olmamaktadır.

Spor her kesimden insan için bir faaliyet alanı olsa da belli sporların belli bir sosyo-ekonomik statü gerektirdiği gerçeğini de unutmamak gerekir. Golf, kayak gibi kendine özgü ekipmanlar isteyen spor dalları için önemli miktarda maddi güce (sermayeye) ihtiyaç vardır. Ayrıca bu tip sporlar geniş kitleler arasında yaygın olmadığından, yapan birey ya da gruplar için sosyal statü de

sağlamaktadır. Yapılan çalışmada ise spor salonuna gidip orada spor yapmanın golf veya kayak gibi büyük miktarda maddi kaynak gerektirmediği görülmüştür. Görüşmelerin gerçekleştirildiği spor salonlarının yıllık veya aylık aidatlarında çok ciddi miktarda farklar bulunmamaktadır. Kentin belli yerlerinde spora daha fazla talep olacağı düşünülerek spor salonları belli bölgelerde daha fazla yer almıştır ve bireyler kendi konumları dahilinde bu salonlarda spor faaliyetlerinde bulunma isteği içindedir.

Salonlara giden bireylerin her meslek ve gelir grubundan bireylerden, hatta bir geliri olmayan öğrencilerden, geçmişe bakıldığında daha dezavantajlı olarak görünen kadınlardan oluşması; spor salonlarını belli sınıfsal/statüsel farklılıkların görüldüğü mekânlar olmaktan çıkarmaktadır. Her birey kendi habitusu itibarıyla kendi spor pratiğini yaratmakta ve alanda var olmaktadır. Bir anlamda maddi durum, cinsiyet faktörü gibi engelleyici olabilecek nesnel değişkenler aşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, Y. (2005). Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikası. *Toplum ve Bilim*, 103, 53–92.
- Amman, M. T. (2000). Sporda Sosyal Bilimler. H. C. İkizler (Ed.), *Sporda Sosyal Bilimler* (s. 85–149). İstanbul: Alfa Kitabevi.
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu* (A. Şenel Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum* (Y. Alagon Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (2009). *Tüketim* (İ. Kutluk Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (D. Fırat Şannan ve A. Günce Berkkurt Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Wacquant L. (2003). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (N. Ökten Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (6. Baskı; M. Bütün ve S. B. Demir Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Delaney, T. (2015). The Functionalist Perspective On Sport. R. Giulianotti (Ed.), *Routledge Handbook of the Sociology of Sport* (s. 18–28). London And New York Routledge, Taylor & Francis Group.
- Delaney, T. ve Madigan, T. (2015). *The Sociology of Sports: An Introduction* (Second Edition). Jefferson, North Carolina: Mcfarland & Company, Inc., Publishers.
- Fişek, K. (1985). *Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Hargreaves, J. (1994). *Sporting Females: Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sport*. London And New York Routledge, Taylor & Francis Group.
- Jones, I. ve Gratton, C. (2010). *Research Methods for Sports Studies*. London; New York: Routledge.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü., Türkyılmaz, S. (2010). Temsili Bir Örneklemde Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Ölçüm Aracı Geliştirilmesi: Ankara Kent Merkezi Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 182–220.
- Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış. *Toplum ve Bilim*, (103), 163–184.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Cilt 1-2) (8. Edisyon; Ö. Akkaya Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ritzer, G. (2011). *Modern Sosyoloji Kuramları* (Çev. H. Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Seippel, O. (2006). The Meanings of Sport: Fun, Health, Beauty or Community. *Sport in Society*, 9(1), 51–70.
- Shilling, C. (2003). *The Body and Social Theory* (2nd ed.). London: Sage.

- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (E. Gen Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Talimciler, A. (2012). Toplumsal Yapı ve Değişim Ekseninde Türkiye'de Spor/Futbol 1920-2012. F. Alpkaya & B. Duru (Ed.), *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 479-509). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2010). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 303-366). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Theberge, N. (2000). Gender and Sport. J. Coakley & E. Dunning (Ed.), *Handbook of Sport Studies* (s. 322-333). London: Sage.
- Volkwein-Caplan, K. A. E. (2004). *Culture, Sport, and Physical Activity*. Maidenhead ; New York: Meyer & Meyer Sport.
- Wacquant, L. (2010). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Ed.), Ü. Tatlıcan (Çev.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 53-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(34), 25-32.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.